

UDK: 2-277.2
Pregledni rad
Pripremljeno: srpanj 2022.

TUMAČENJE BIBLIJSKIH TIPOVA, ALEGORIJA I PRISPODOBA

Tom Shepherd

Tom Shepherd, bivši pastor i misionar u Brazilu i Malaviju, profesor je novozavjetne egzegeze, stariji profesor istraživač novozavjetne interpretacije i direktor Istraživačkog centra za grčke rukopise i sve do umirovljenja 2019. godine bio je i direktor doktorskog programa religijskih studija na Sveučilištu Andrews u Barrien Springsu u Michigenu. Autor je brojnih znanstvenih članaka i knjiga, od kojih je najpoznatija *Ressurrection of the Dead: Biblical Traditions in Dialogue*.

SAŽETAK

U ovom se članku bavimo tipovima, alegorijama i prisposodobama. Korisno je usporediti i suprotstaviti svaku od ovih književnih vrsta koje nalazimo u Svetom pismu s obzirom na njihov odnos s poviješću, metodom književnog predstavljanja i tumačenja.

Ključne riječi: parabola, tipologija, antitip, alegorija, alegorizacija

Uvod

Tipologija se temelji na činjenici da postoji uzorak Božjeg djelovanja u cijeloj povijesti spašenja. Bog je pretkazao svoje otkupiteljsko djelo u Starom, a ispunio ga u Novom zavjetu. Prisposdobe i alegorije mogu se naći u Starom, kao i u Novom zavjetu. Isus se u poučavanju redovito služio prisposodobama. Grčka riječ *parabole* pojavljuje se gotovo pedeset puta u sinoptičkim evanđeljima, što upućuje na to da su prisposdobe bile jedno od Isusovih omiljenih pomagala za poučavanje. Alegorija se od prisposdobe razlikuje po tome što prisposdoba i njezino tumačenje slijede jedno za drugim (Matej 13,1-9.18-23), dok su u alegoriji priča i značenje isprepleteni (Efežanima 6. poglavlje). Nadalje, prisposdobe se uglavnom usredotočuju na jednu usporedbu, dok alegorije mogu imati nekoliko točaka usporedbe.

Tipovi, prispodobe i alegorije u Svetom pismu pružaju nam intrigantnu prigodu za maštovito teološko razmišljanje, a u isto vrijeme predstavljaju i prijatnu zbog različitih interpretacija koje mogu proturječiti čak i najvažnijim istinama Svetoga pisma. Cilj je ovog poglavlja unaprijediti prvo, a ne upasti u zamku drugog.

1. Definicije

Prije nego što nastavimo dalje, važno je definirati pojmove prema načinu kako se uporabljaju u biblijskom okruženju.

Tip – Starozavjetni povijesni događaj, osoba ili institucija koja služi kao proročki model ili uzorak za pojačano ili intenzivirano ispunjenje u starozavjetnom i/ili novozavjetnom povijesnom pandanu (često nazivanim i *antitip*).¹

Alegorija – korištenje priče kao proširene metafore za upućivanje na duhovnu istinu izvan doslovnog značenja teksta. Značenje metafore nalazi se u interpretativnoj metodi. Fokus se nalazi na tumačevoj metodi, a ne na samoj priči. Za razliku od parabola u kojima primjena obično prati priču, alegorije mijesaju priču i njezinu primjenu.

Prispodoba – kratka priča koja pruža pouku pomoću usporedbe. Obično je nadahnuta okruženjem svakodnevnog života koje služi kao usporedba ili alegorija koja uspoređuje ili spaja Božju stvarnost i naš svakodnevni život. Često se bavi eshatološkim stvarnostima Božjeg kraljevstva („Kraljevstvo je Božje kao...“). Kroz jedinstvene obrate u radnji ili upečatljive prikaze ljudskog iskustva priča poziva slušatelja na donošenje pozitivne odluke i na promjenu.

Ove definicije svakom od ovih pojmova daju sadržaj značenja. Međutim, kako bismo bolje razumjeli svaki pojam i njegove granice, korisno je izvršiti još dva zadatka. Prvi je objasniti upotrebu izraza u biblijskom okruženju. Drugi je pokazati kako se ti pojmovi međusobno uspoređuju i suprotstavljaju. U procesu izvršavanja ovih dvaju zadataka važno je oblikovati jasna i korisna pravila za tumačenje svakog od ovih književnih sredstava.

2. Tipovi

Riječ *tip* dolazi od grčke imenice *typos*. Izraz *typos* je izvorno sadržavao zamisao o kalupu koji se koristi za otisak, ili za sam otisak, ili za oboje. Riječ je s vremenom dobila i sljedeća značenja “oblik”, “arhetip”, “uzorak”, “urezana slika”, “okvir/skica” i “grubi nacrt”.

Biblijska upotreba

Pavao ovu riječ u Novom zavjetu često koristi za označavanje „uzorka” ili „primjera”, gotovo bi se moglo reći kao „paradigm” (u sljedećim primjerima kurzivom su istaknute riječi koje se prevode grčkim izrazom *typos*): 1. Korinćanima 10,6: „To se dogodilo nama za *primjer*, da ne čeznemo za zlim stvarima, kao što su oni čeznuli.”; Filipljanima 3,17: „Braćo, svi me zajedno nasljedujte i pažljivo motrite one koji žive prema *primjeru* što vam ga mi dajemo!”

1 Vidi Davidson, Richard. 1981. *Typology in Scripture*. Andrews University Press. Berrien Springs, MI. Str. 184-190, 397-424.

Vidi također 1. Solunjanima 1,7; 2. Solunjanima 3,9; 1. Timoteju 4,12 i Titu 2,7. Pavao u tim ulomcima koristi riječ *typos* kako bi uputio na uzorak življenja prema kojemu drugi trebaju oblikovati svoje ponašanje ili na negativan model koji bi trebali izbjegavati. „Tip“ je paradigma životnog stila koji treba upravljati odlukama jednog kršćanina.

Pojam „*typos*“ svoju potpuniju povijesnu/proročku funkciju nalazi u Rimljanima 5,14 gdje je Adam tip „onoga koji je imao doći“ (Krist). Povijesna osoba služi kao „proročki nacrt“ kojemu će nasuprot, ili usporedno, stajati odgovarajući „antitip“.

Međutim, antitip ispunjava višu, opsežniju ulogu od tipa. Krist je nadmoćniji u odnosu na Adama i ispunjava ono što prvi čovjek nije mogao biti. „Proročki nacrt“, „tip“, nadmašen je i zasjenjen „antitipom“ (usp. Kološanima 2,16-17). Dok tip povijesno dolazi prvi, antitip je tipološki superiorniji. U nekim slučajevima ova superiornost pandana/preslika zapravo doseže čak točku zamjene uloga – u Hebrejima se nebesko svetište naziva *typos*, a zemaljsko *antitypos*. Razlog tome je što nebesko svetište nadmašuje zemaljsko i zapravo je „nacrt“ prema kojem se gradi zemaljski šator sastanka.

Tipološko razmišljanje i tumačenje nije ograničeno samo na poslanice. Ono je prilično uobičajeno u evanđeljima u kojima se neki vid Isusove službe, ili ljudi povezani s njegovom službom, kao što je Ivan Krstitelj, smatraju pretkazanima u starozavjetnim narativima. U Mateju se Ivan Krstitelj poistovjećuje s Ilijom (Matej 17,11-13, usp. jasnu aluziju u Marku 9,12-13). Isus je stavljen kao paralela kralju Davidu u narativu o Njegovom rođenju (Matej 1. poglavlje), a u kušnjama kao suprotnost Izraelu u pustinji (Matej 4. poglavlje). U Evanđelju po Ivanu, Isus je povezan sa žrtvom pashalnog Jaganjca (usp. Ivan 1,29), a njegova smrt s danom Pashe u 19. poglavlju Evanđelja po Ivanu (usp. također 1. Korinćanima 5,7). U Ivanu 3. poglavlju Isus sebe povezuje s uzdignutom zmijom u pustinji (usp. Brojevi 21). Jasno je da je u novozavjetnim spisima prisutno tipološko razmišljanje.

Međutim, čak i unutar Starog zavjeta postoje primjeri koji upućuju na tipologiju i koji upućuju na pretkazujuću narav tipologije. Mojsiju je rečeno da slijedi *typos* koji mu je prikazan na gori Sinaj u pripremanju šatora sastanka. Postavljen je nebeski/zemaljski tipološki obrazac koji prikazuje da zemaljski šator ima pandan na nebu. Nadalje, Mojsije u Ponovljenom zakonu 18,15-19 kaže da će Bog poslati drugog proroka „poput mene“. Ovdje se nagovještava podudarnost između Mojsija i proroka koji dolazi. U Prorocima se izlazak iz Egipta koristi kao tip oslobođenja Božjeg naroda iz babilonskog izgnanstva (usp. Jeremija 16,14-15 i Izaija 43,16-19). Malahija upućuje na novog Iliju u Malahiji 4,5-6. Dakle, promatranje događaja unutar tipološkog okvira nije novozavjetna inovacija.

U ovom trenutku bilo bi korisno predložiti niz hermeneutičkih načela koji vam mogu pomoći u otkrivanju biblijske tipologije i njezina tumačenja, dok istodobno izbjegavate zamke pretjerivanja u tipološkom razumijevanju.

Pravila za tumačenje tipova

1. Prepoznavanje i upotreba tipologije

Čitajte i upoznajte Bibliju — gotovo je nemoguće prepoznati tipologiju ako dobro ne poznajemo izvještaje iz Starog i Novog zavjeta.

Prepoznajte eksplicitne tipološke izjave — biblijski pisac će povremeno upotrebljavati starozavjetna imena ili titule kad upućuje na kasnije starozavjetne ili novozavjetne antitipove (usp. Matej 11,11-14 u kojem je Ivan Krstitelj = Ilija). Ovo izričito podsjeća na starozavjetni tip i upućuje na to da se koristi tipologija.

Prepoznajte implicitne tipološke izjave — ponekad biblijski pisac upotrebljava starozavjetni navod kako bi čitatelja uputio na tipološku vezu (usp. Matej 2,14-15: „Iz Egipta pozvah sina svoga“, u kojem se navodi Hošea 11,1. U Hošei se ove riječi odnose na izvorni Izlazak, a „sin“ se odnosi na Izrael. Kad Matej koristi ovaj ulomak, on ga primjenjuje na Isusa. Dakle, tipološki, Isus je novi Izrael).

Obratite pozornost na paralelizam u narativima — ponekad biblijski pisac određenu tipologiju implicira paralelom između likova u starozavjetnim narativima i tipološkog ispunjenja u kasnijem starozavjetnom ili novozavjetnom liku (usp. Matej 4,1-11, u kojem Isus ponovno proživljava kušnje Izraela u pustinji i pobjeđuje tamo gdje oni nisu uspjeli. On je novi Izrael).

2. Uspostava granica i sadržaja tipologije

Obratite pozornost na ono što je uključeno, a što je izostavljeno — starozavjetni ili novozavjetni pisac uključuje neke pojedinosti kad se poziva na istu priču ili instituciju, a može i izostaviti neke vidove starozavjetne priče ili institucije. Tipologiju je najsigurnije tumačiti putem onoga što je uključeno u novu referenciju. Time se postavljaju granice i kontrole tipološkog objašnjenja te izbjegava tumačenje tipologije na način na koji biblijski pisac to nije namjeravao. Nije svaki starozavjetni navod u Novom zavjetu primjer tipologije.

Obratite pozornost na to kako se pisac koristi tipologijom — starozavjetni ili novozavjetni pisac poziva se na tipologiju kako bi nešto istaknuo ili dokazao. Tipologija uključuje pojačano ili intenzivirano povijesno ispunjenje. Starozavjetni će ili novozavjetni pisac ilustrirati ili implicirati način na koji je antitipsko ispunjenje usporedno, ili u suprotnosti, sa starozavjetnim tipom. Upravo te paralele i kontrasti čine sadržaj misli o tipologiji.

3. Potvrđivanje tipološkog tumačenja

Provjerite povezanost tipologije s piščevom teologijom — S tipologijom možemo otići i predaleko, šireći je izvan stajališta biblijskog pisca. To možemo provjeriti tako što ćemo pomno analizirati teologiju biblijskog pisca. Koje teološke ideje pokušava istaknuti u svojoj knjizi? Njegova će se upotreba tipologije izgrađivati i slagati s njegovom teologijom. Ako postoji razlika između našeg razumijevanja tipologije i piščevih glavnih teoloških tema, trebali bismo preispitati svoje razumijevanje tipologije.

Naprimjer, Matej vidi Isusa kao Sina Božjega i Gospodina, te stalno naglašava ispunjenje Božjeg Kraljevstva. Matejeva tipologija izgrađuje i obogaćuje ove teme. U drugom poglavlju Isus je novorođeni kralj, koji je Novi Izrael. On je Božji Sin pozvan iz Egipta. On je Mesija, Davidov sin koji uspostavlja Božje Kraljevstvo. No, to što je Isus, Božji Sin, pozvan iz Egipta ne znači da je, poput drevnog Izraela, počinio pogreške koje su dovele do 40 godina lutanja. Ovakvo shvaćanje je širenje tipologije u pogrešnom smjeru, suprotno Matejevoj teologiji.

Uvijek imajte tipologiju u perspektivi — tipologija ne sačinjava cijelu sliku. Ona nije jedini, pa čak ni primarni način na koji biblijski pisci iznose svoje mišljenje. Kako bi tipologija bila u ravnoteži s drugim načinima objašnjavanja piščevih tvrdnji, korisno je pripremiti ili

pronaći nacrt argumentacije ili priče biblijskog pisca i vidjeti kakav naglasak taj nacrt stavlja na tipologiju te kakvu ulogu tipologija ima u cjelokupnoj argumentaciji. Tipologija se tada može staviti u perspektivu cjelokupne teologije biblijskog pisca.

3. Alegorije

Alegorija koristi priču kao proširenu metaforu za upućivanje na duhovne istine izvan doslovnog značenja teksta. Jedna od ključnih riječi u ovoj definiciji jest riječ *koristi*. Alegorija *koristi* priču kao sredstvo za postizanje cilja. Ona uzima priču kao medij za izražavanje ideje koja je u potpunosti izvan bilo kakvog doslovnog povijesnog značenja. Nasuprot tome, tipologija izvor svog značenja nalazi u povijesnome, te vidi paralele u nekom kasnijem povijesnom događaju. Alegorija čini da priča postane puki okvir za značenje koje je u nju uliveno. Alegorija *koristi* priču u svoje vlastite svrhe.

Nije važno je li uporabljena priča povijesna ili izmišljena. Koncept alegorije uvijek je tako osmišljen da se ona udaljava od povijesti prema višem značenju koje nije povijesno povezano s izvornom pričom. Kao što G.W.H. Lampe kaže u *Essays on Typology*: „Alegorija se radikalno razlikuje od vrste tipologije koja počiva na percepciji stvarnog povijesnog ispunjenja. Razlog ove velike razlike jednostavno je taj što alegorija ne uzima u obzir povijest.”²

Sama priča nije u središtu pozornosti, ona je samo sredstvo za izražavanje više duhovne stvarnosti. Fokus se nalazi na tumačevoj metodi, a ne na samoj priči. Dakle, alegorija je sama po sebi žanr koji je usmjeren na tumača, a ne žanr usmjeren na tekst. Eta Linnemann primjećuje:

Alegorija se, stoga, može razumjeti samo ako se poznaje i alegorijski narativ i stanje stvari na koje se ona odnosi. Tko nema ovaj ključ može pročitati riječi, ali mu je dublje značenje skriveno. Alegorije stoga mogu poslužiti za prijenos kodiranih informacija koje su razumljive samo upućenima.³

Ovdje je korisno razlikovati *alegoriju* i *alegorizaciju*. Alegorija je gore spomenuti književni žanr koji koristi priču za prenošenje značenja izvan doslovnog značenja same priče. *Alegorizacija* je proces u kojemu se tekstovi, koji očito nisu alegorijske naravi, uzimaju za alegorije i u njima pronalaze nova značenja, značenja koja očito nisu bila dio piščeve izvorne namjere.⁴

Izazov alegorizacije

Problem je alegorizacije dvojak: prvo, u tekst se učitava nešto što nije izvorno u tekstu, a drugo, ponekad može biti teško primijeniti odgovarajuću kontrolu procesa. Cilj egzegeze je razumjeti i objasniti ono što je izvorni pisac želio prenijeti. Učitavanje u tekst nečega što nije bila piščeva namjera neprikladno je za biblijsko tumačenje.⁵ Druga poteškoća u pronalaženju

2 Lampe, G.W.H. i Woolcombe, K. J. 1957. *Essays on Typology, Studies in Biblical Theology*. Alec R. Allenson, Inc. Naperville, IL. Str. 31.

3 Linnemann, Eta. 1966. *Parables of Jesus: Introduction and Exposition*. S. P. C. K. London. Str. 7.

4 Vidi Quilligan, Maureen. 1979. *The Language of Allegory: Defining the Genre*. Cornell University Press. Ithaca, NY. Str. 29-31.

5 Moglo bi se tvrditi da je „učitavanje u tekst nečega što u njemu izvorno nije bilo“ upravo ono što se događa

odgovarajuće kontrole procesa samo pogoršava problem zbog maštarija i takvih načela tumačenja koja Bibliju mogu zarobiti u suprotstavljenim idejama čak i kad se radi o središnjim učenjima Božje Riječi.

Neki propovjednici koriste alegorizaciju i tako daju vjerodostojnost ovoj metodi koja tekstu Svetoga pisma nameće značenja, umjesto da uzdiže samo značenje teksta. Tri dara mudraca – zlato, tamjan i smirna – alegorizirani su u opravdanje, posvećenje i slavljenje. Četiri sidra izbačena iz čamca u kojem je bio Pavao na putu za Rim (Djela 27,29) alegorizirana su kao spas, crkva, dom i obitelj. Parabola o milosrdnom Samarijancu postaje alegorija o padu i obnovi čovječanstva u Evandelju, pri čemu je pretučeni čovjek Adam, razbojnici su đavao i njegovi anđeli, svećenik i Levit su svećenstvo i starozavjetna služba, dobri Samarijanac je Krist, magarac utjelovljenje, a gostionica Crkva.⁶

Ovo su klasični slučajevi alegorizacije. Tekst se *koristi* za poučavanje neke ideje potpuno izvan izvornog značenja, a tumač tekstu nameće nepovijesno značenje. Umjesto da dopustimo Božjoj Riječi da koristi nas, mi je izvrćemo i koristimo u vlastite svrhe. Ovo se može činiti dovoljno nevinim pri upućivanju na temeljne koncepte Svetoga pisma, ili može izgledati kao da se time pokazuje dublje duhovno značenje Svetog pisma, ali opasnost leži u interpretativnoj metodi nad kojom se ima vrlo malo kontrole i koja pomiče točku fokusa s namjere izvornog pisca u korist tumača. Ovoj metodi doista nije mjesto za propovjedaonicom. Sveto pismo je puno istine! Ne trebamo koristiti metodu koja potkopava autoritet Svetog pisma.

Sadrži li Sveto pismo alegorije poput ovih gore definiranih? Istina je da je Sveto pismo puno metafora. „Ti si svjetlo svijeta“ (Matej 5,14), „GOSPODIN je pastir moj“ (Psalam 23,1), „Ti si izvor vrtni, zdenac slatke vode, i potoci koji teku iz Libanona“ (Pjesma nad pjesmama 4,15). No, iako je Sveto pismo puno metafora, ono nije puno alegorija. U Bibliji se metaforički jezik obično pojavljuje kratko i naglo, ponekad samo u pojedinačnim riječima koje nijansiraju i poboljšavaju razumijevanje unutar doslovnog konteksta. Mnogo rjeđe ćemo naići na cijelu metaforičnu priču, a još je rjeđi slučaj da biblijski pisci uzmu priču i *koriste* je prema tipičnom obrascu alegorizacije.

Pavlov primjer u Galaćanima

Galaćanima 4,21-31 jedan je od najjasnijih primjera alegorije u Svetom pismu. Apostol Pavao piše u redcima 21-26:

Vi koji se hoćete podvrći Zakonu, kažite mi: zar ne čujete Zakona? Stoji, naime, pisano da je Abraham primio dva sina: jednog od ropkinje, a drugoga od slobodne. Onaj od ropkinje rođen je po tijelu, a onaj od slobodne po obećanju. Ovo je rečeno slikovito. Te žene dva su za-

u tipologiji. No, ono što se događa u tipologiji nešto je sasvim drugo. Tipologija ozbiljno shvaća izvorne povijesne postavke, a zatim svoj izraz vidi na višoj razini, u novim povijesnim okolnostima. Alegorija ne posjeduje ništa od toga, jer izvorne povijesne okolnosti ne shvaća ozbiljno, niti izvlači novo značenje iz poveznice s novim povijesnim događajem.

6 Vidi Snodgrass, R. Klyne. 2000. From Allegorizing to Allegorizing: A History of the Interpretation of the Parables of Jesus. *The Challenge of Jesus' Parables*. Ur. Longenecker, N. Richard. Eerdmans. Grand Rapids, MI. Str. 4. Primjer prispodobе o milosrdnom Samarijancu je iz Augustinove alegorizacije.

vjeta; jedan je onaj s gore Sinaja, koji rađa za ropstvo: taj je Agara – jer se Sinajska gora nalazi u Arabiji – i odgovara sadašnjem Jeruzalemu, koji je zajedno sa svojom djecom uistinu rob. Nebeski je Jeruzalem slobodan – taj je majka naša.

U 24. retku, kada Pavao kaže „slikovito“, izraz koji koristi je *allegoroumena*. Ovaj izraz može značiti ili „govoriti ili pisati alegorijski“ ili „alegorijski objasniti ili tumačiti“.⁷ Ako je slučaj ovo prvo, onda Pavao kaže da je Mojsije u Postanku ovu priču zapisao kao alegoriju. Ako je slučaj ovo potonje, onda Pavao kaže da on, u prvom stoljeću poslije Krista, taj ulomak tumači alegorijski, odnosno provodi alegorizaciju. Čini se da se ovdje radi o drugoj mogućnosti, budući da apostol koristi pasivni oblik glagola *allegoreo*; dakle, priča se „tumači alegorijski“.⁸

No, ako je to slučaj, čini se potrebnim preispitati naše ranije odbacivanje alegorizacije. Ako nadahnuti apostol koristi ovu metodu, je li ona doista neprikladna za današnjeg povjedinika? Jedan od odgovora je taj da Pavla sama činjenica što je bio *nadahnut* stavlja u drugu kategoriju od nas koji nismo nadahnuti i ovlašteni Duhom za takve izravne Božje glasnogovornike i glasnogovornice. Moramo biti oprezni u našem pristupu kako ne bismo pogrešno primijenili i protumačili Svete spise. No, takav odgovor nije u cijelosti zadovoljavajući, jer se čini da nas odvaja od samog procesa objašnjavanja Svetog pisma koji nadahnuti tekst ilustrira.

Istancaniji je pristup pažljivije zamijetiti kakvu vrstu alegorizacije apostol koristi te kako je okruženje u kojem ju je koristio. R.P.C. Hanson napominje:

Čini se razumnim zaključiti, dakle, da je sv. Pavao bio sasvim spreman koristiti alegoriju, ...ali da je ovu alegoriju [u Galaćanima 4] upotrijebio u palestinskoj, a ne aleksandrijskoj tradiciji, te je u praksi njegova misao bila toliko usmjerena na tipologiju, a ne na ono što bismo striktno trebali nazvati alegorijom, da je u svojim sačuvanim spisima rijetko kada imao priliku upustiti se u alegoriju. Njegovi motivi u njezinom korištenju bili su, koliko možemo otkriti, daleko od motiva Aleksandrijaca, a posebno Filona, koji je alegorijom želio izbjeći nužnost ozbiljnog shvaćanja povijesnog narativa; Pavao je, naprotiv, koristio alegoriju kao pomoć tipologiji, metodi tumačenja Starog zavjeta koja, koliko god maštoviti bili neki od njezinih oblika, povijest barem smatra nečim smislenim. Značajno je da kod Filona nema tipologije, dok je Pavao pun tipologije.⁹

Važan zaključak koji nam daje Hanson jest da je Pavlova alegorizacija bila različita od Filonove (i kasnije Origenove). Pavlov tip alegorizacije uzima u obzir povijesne okolnosti, ali u ovom primjeru s prilično neobičnim obratom jer Sinajski savez poistovjećuje s Hagarom.

7 Vidi Longenecker, N. Richard. 1990. Galatians. *Word Biblical Commentary*, sv. 41. Word Books. Dallas. Str. 209-210.

8 Ibid., str. 210.

9 Hanson, R. P. C. 1959. *Allegory and Event: A Study of the Sources and Significance of Origen's Interpretation of Scripture*. John Knox Press. SCM. London, Richmond, VA. Str. 82-83, kako je navedeno u Longenecker, Galatians, str. 210. Hanson ovdje koristi izraz *alegorija* umjesto *alegorizacija*. On se poziva na tekst u Galaćanima u kojem Pavao stvara alegoriju. Međutim, postupak kojim je Pavao od povijesnog teksta oblikovao alegoriju s pravom se naziva alegorizacija.

Čini se da je to potpuno kontraintuitivno povijesnoj činjenici da je židovski narod bio Sarin potomak, a ne Hagarino dijete.

Vjerojatno rješenje

Ovdje dolaze do izražaja posebne okolnosti u kojima Pavao piše. F. F. Bruce objašnjava:

U ovoj 'alegoriji', međutim, postoji prisilna inverzija analogije koja nema premca drugdje kod Pavla. Dok je u drugim tipološkim ulomcima starozavjetni izvještaj ostavljen netaknut, ovdje se argument suprotstavlja povijesnoj činjenici da je Izak bio predak Židova, dok su Jišmaelovi potomci bili pogani. Ovaj jedinstveni sukob između tipa i antitipa zahtijeva objašnjenje, a vrlo vjerojatno objašnjenje iznio je C. K. Barrett ... naime, Pavlovi su protivnici u Galaciji navodili incident dvaju Abrahamovih sinova u prilog *svom* slučaju, i Pavao se osjećao dužnim opovrgnuti njihov argument tako što će ga preokrenuti i pokazati da ovaj incident, ispravno shvaćen, podupire evanđelje besplatne milosti zajedno sa svojom suprotnošću između tijela i duha.¹⁰

Dakle, iako Pavao koristi alegorizaciju, ona nije one vrste koju su koristili Filon ili, kasnije, alegoristi u kršćanskoj Crkvi. Pavlov argument ostaje povezan s poviješću, ali on čini zaokret u primjeni priča o ovim dvjema ženama kako bi se suprotstavio argumentu svojih protivnika, koji su vrlo vjerojatno koristili iste priče kako bi poduprli svoje stajalište. Pavao koristi njihov vlastiti argument protiv njih, ilustrirajući da su prava djeca Abrahama i Sare oni koji vjeruju u opravdanje vjerom.

Ukratko, možemo reći da je alegorija rijetka u Svetom pismu. Ona se pojavljuje povremeno, u nekim Isusovim prisposodobama, no nakon ovih usporedbi slijedi objašnjenje njihovog metaforičkog značenja. Pavao rijetko koristi alegoriju ili alegorizaciju, ali kad koristi alegoriju, ona ostaje povezana s poviješću. Današnja upotreba alegorizacije kao metode za iznošenje dubljeg, duhovnijeg smisla Svetog Pisma nije opravdana.

Pravila za tumačenje alegorije

1. Utvrdite da je tekst alegorija — Većina je tekstova u Bibliji povijesna i treba ih shvatiti doslovno, a ne alegorijski. Postoji nekoliko primjera alegorije u Svetom pismu. U većini slučajeva oni su ili prepoznati kao takvi ili sadrže jasne oznake alegorije — pripovijesti sa značenjima pridodanim većini elemenata priče, kao u prisposodbi o sijaču.

2. Potražite interpretativne znakove u kontekstu — Unutar teksta same alegorije često se nalaze pokazatelji povezanosti sa stvarnim svijetom. Ponekad se tumačenje daje unutar istog konteksta, a koje služi kao kontrola nad značenjem (npr. prisposoba o sijaču).

3. Potvrdite da je tumačenje u skladu s temama i teologijom pisca — Nakon što se odredi tumačenje alegorije, potrebno je provjeriti dosljednost s temama i teologijom pisca te s

¹⁰ Bruce, F. F. 1982. Commentary on Galatians. *New International Greek Testament Commentary*. Eerdmans. Grand Rapids, MI. Str. 218. Ovaj tekst sadrži referenciju na tekst C.K. Barretta, koji se nalazi u Barrett, C.K. 1976. The allegory of Abraham, Sarah and Hagar in the Argument of Galatians. Ur. Friedrich, J. *Rechtfertigung: Festschrift für Ernst Käsemann*. P. Stuhlmacher. Tübingen/Göttingen. Str. 1-16.

cjelokupnim sadržajem Svetog pisma. Ovo služi kao kontrola nad tumačenjima alegorije koja se mogu udaljiti od namjera pisca.

4. Izbjegavajte alegorizaciju — Ovaj način tumačenja uzima Sveto pismo za taoca *našeg vlastitog razumijevanja* najuzvišenijih duhovnih istina, i koji tako nadilazi doslovno, povijesno značenje Svetog pisma. *Koristeći* ovaj način, ljude udaljavamo od povijesnog i jednostavnog značenja Biblije i potičemo ih da njezinu povijesnu poruku shvaćaju manje ozbiljno.

4. Prispodobe

Literatura o tumačenju prispodoba veoma je opsežna. U raspravi se pojavljuje niz ključnih pitanja: koji je žanr Isusovih prispodoba, koja je njihova veza sa židovskim prispodobama iz istog razdoblja, koji je cilj Isus imao kad je iznosio prispodobe i koju metodu treba koristiti za tumačenje prispodoba?

Žanr prispodoba.¹¹ U današnjem popularnom rječniku *prispodoba* ima prilično specifičnu definiciju. Ona obično označava kratku priču koja ilustrira određenu istinu. Međutim, novozavjetni izraz *parabole* i njegov starozavjetni pandan *mašal* imaju vrlo široko značenje. Parabola može značiti „uzrečica“ (Luka 4,23), „metafora“ ili „usporedba“ (Marko 7,14-17), „simila“ (proširena usporedba) (Marko 4,30-32, Matej 13,13), „prispodoba“ (kao priča ili kao primjer, Luka 12,16-21, 14,16-24), ili „alegorija“ (Marko 12,1-11). Dakle, značenje je pojma *parabole* prilično široko. Međutim, u središtu značenja obiju riječi, i *parabole* i *mašal*, jest ideja usporedbe dviju različitih stvari. Stvarnost našeg svijeta dovodi se u dodir sa svijetom priče iz prispodobe radi neke usporedbe koja proizvodi novo razumijevanje.

No moramo se zapitati jesu li sve Isusove prispodobe usporedbe ili bi neke od njih možda mogle biti alegorije? Usporedba uspoređuje dvije stvari, i svaku od njih stavlja pred nas kako bismo ih mi mogli ispitati. Alegorija, s druge strane, stvara metaforički svijet u kojem priča predstavlja nešto drugo. To „nešto drugo“ mora objasniti ili tumač ili kakav interpretativni ključ.

Uzimajući u obzir sve prispodobe koje je Isus ispričao, i različite okolnosti u kojima ih je izrekao, razumno je reći da je koristio raznolike prispodobe. Neke su od njih bile čiste usporedbe kojima nije bilo potrebno mnogo objašnjenja (njihova poanta je odmah svima bila jasna), i druge koje bi se najbolje mogle opisati kao prispodobe metaforične ili alegorične naravi koje zahtijevaju objašnjenje.

No, prispodobe su više od samog prijenosa informacija putem usporedbe ili metafore. One također stvaraju emocije i potiču maštu, pozivajući slušatelja u okruženje priče, te na taj način u slušatelju stvaraju osjećaje koji potiču na odluku i promjenu u pripremi za susret s Bogom. Dakle, žanr prispodobe spaja zajedničku svakodnevicu i eshatološko Kraljevstvo Božje. Predstavlja nam sadržaj istine, a istodobno izaziva emocije koje nas nadahnjuju ili upozoravaju na to da nam je potrebna promjena.¹²

11 Vidi Stein, Robert. 1981. *An Introduction to the Parables of Jesus*. Westminster Press. Philadelphia, PA. Str. 15-21, i Stein, Robert. The Genre of the Parables, u *The Challenge of Jesus' Parables*. Str. 30-50.

12 Vidi Stein, The Genre of the Parables, u *The Challenge of Jesus' Parables*. Str. 34-36.

Povezanost sa židovskim prispodobama

Stari zavjet sadrži književni stil prispodobe po nazivu *mašal*.¹³ Postoji otprilike deset starozavjetnih prispodoba, u rasponu od Jotamove prispodobe o stablima koja traže kralja, u Suci 9. poglavlju, do Ezekielovog uzavrelog lonca (24. poglavlje). Craig Evans u svom članku „Prispodobe u ranom judaizmu“ bilježi starozavjetnu pozadinu Isusovih prispodoba i iznosi sljedeće zaključke¹⁴:

1. Mnoge prispodobe su u sudskom okruženju – slušatelj izriče presudu o onome što je čuo u prispodobi, a ispada da je to presuda samome sebi! (npr. priča o Davidu i prispodoba o jednoj ovčici, 2. Samuelova 12).
2. Neke od prispodoba slušatelji u početku uzimaju kao činjenicu, što ih zatekne nespremnima i time osude sami sebe.
3. Prispodobe su vjerne životu.
4. Neke od prispodoba sadrže alegorijske elemente.
5. Sve su prispodobe upućene vođama.

Evans bilježi četiri karakteristike rabinskih prispodoba od Isusova vremena do oko 150. godine poslije Krista. One bacaju svjetlo na Isusove prispodobe.¹⁵ Rabinske prispodobe često govore o kralju, a ova figura gotovo uvijek predstavlja Boga. „Kraljevstvo“ se u rabinskim prispodobama obično odnosi na Božju vladavinu. Likovi u rabinskim prispodobama ponekad djeluju nelogično. One koriste terminologiju i prate teme koje se također često pojavljuju u Isusovim prispodobama.

Evans zaključuje da bi Isusovo učenje kroz prispodobe dobro odgovaralo Palestini prvog stoljeća.¹⁶ Prispodobe našeg Gospodina nalaze svoje korijene u starozavjetnim prispodobama, a svoje paralele u rabinskim prispodobama iz približno istog razdoblja.

Ovi paralelni tekstovi pomažu ilustrirati nekoliko važnih točaka o tome kako evanđelja izvještavaju o Isusovim prispodobama. Starozavjetne prispodobe su ponekad popraćene objašnjenjima. Isti se fenomen pojavljuje u prispodobama iz evanđelja (npr. prispodoba o korovu). Ponekad je objašnjenje bitno za razumijevanje starozavjetne prispodobe zbog skrivenog karaktera izvorne priče. To također nalazi pandan u evanđeoskim prispodobama (npr. sijač). Ponekad su alegorijske značajke uključene u starozavjetnu prispodobu, te se one ponavljaju u prispodobama iz evanđelja (npr. korov). Stoga, ovi starozavjetni tekstovi ilustriraju kako je Isusovo učenje kroz prispodobe bilo vrlo slično metodama korištenim u židovskoj povijesti.

Svrha Isusovog podučavanja pomoću prispodoba

Zašto je Isus govorio u prispodobama? Je li to bilo kako bi ilustrirao istine o Kraljevstvu Božjem? Je li to bilo skrivanje informacija od neprijatelja? Ili je On držao na umu obje te svrhe?

13 Vidi Evans, Craig. Parables in Early Judaism, u *The Challenge of Jesus' Parables*. Str. 51-75.

14 Ibid., str. 65-66.

15 Ibid., str. 66-72.

16 Vidi Ibid., str. 72-74.

Možda raznolikost u oblicima prisposodba koje smo gore spomenuli daju odgovor na ova pitanja. U Marku 4,11-12 Isus daje objašnjenje zašto je govorio u prisposodobama. Taj ulomak dolazi u kontekstu prisposodbe o sijaču. Trebamo primijetiti da to možda nije jedini razlog zašto je govorio u prisposodobama,¹⁷ ali evo što On kaže:

I on im reče, „Vama je saopćena tajna – kraljevstvo Božje, a svima ostalima prispjiva uopće u usporedbama, da *gledaju, a ipak ne vide, dobro slušaju, a ipak ne razumiju, da se jednoc ne obrate i da im ne bude oprošteno.*“¹⁸

Razumijevanje nekoliko fraza u ulomku pomaže pri objašnjenju njegovog značenja. Izraz “tajna” u tom se kontekstu odnosi na tajnu koju možete razumjeti samo ako vam je Bog otkrije. To je tajna kraljevstva Božjega koja se u Kristu objavljuje učenicima, ali će svima postati očita tek na kraju svijeta.

Izraz *kako bi* (grč. *hina*) uvod je u citat iz Izaije 6,9-10 o ljudima koji ne razumiju. Neki tumači uzimaju izraz “kako bi” da bi ukazali na svrhu — da Isus priča u prisposodobama kako bi ljude držao u mraku. Međutim, takav je stav u suprotnosti s Markom 4,33-34 u kojem Isus u prisposodobama poučava mnoštvo „kako su [ih] mogli razumjeti“. To zvuči kao uputa, a ne kao držanje ljudi u mraku. Drugom načinu prevođenja izraza *hina* dodan je osjećaj rezultata: „s rezultatom koji“. To bi značilo da pogrešno shvaćanje prisposodba nije bilo svojstveno Isusovom poučavanju, već je nastalo iz tvrdoće srca slušatelja. Sjeme koje sijač baca uvijek je isto, razlika je samo u tome na kakvo tlo pada. „Autsajderi“, oni koji su neprijateljski raspoloženi prema Isusu, vide samo zagonetne prisposodbe, budući da nisu otvoreni za Božju objavu, a „insajderi“, zbog svoje otvorenosti prema Bogu mogu primiti objavu. Ne radi se o tome da su autsajderi trajno isključeni. Oni se mogu promijeniti.

Isusova svrha govorenja u prisposodobama bila je višestruka. Koristio ih je kako bi poučio svoje učenike i kako bi neprijatelje držao u mraku, ali ih je također koristio i kako bi upozorio svoje neprijatelje, kao što je to prikazano u Marku 12,1-12. U Marku 4,33-34 koristio je prisposodbe kako bi poučio ljude iz Riječi „onako kako su je mogli razumjeti“. Isusova višestruka upotreba prisposodba paralelna je varijacijama u samim prisposodobama. Neke prisposodbe su ilustracije načina na koji **učenici trebaju živjeti. Druge ilustriraju karakteristike eshatološkog Božjeg kraljevstva. Neke su upozorenja Njegovim neprijateljima kamo ih vode njihovi koraci. Neke imaju alegorijske karakteristike, dok ih druge nemaju. U Isusovoj ruci, različiti uzorci prisposodba čine ih svestranim oruđem za uspostavu Kraljevstva Božjeg.**

Tumačenje prisposodba

Sažmimo ono što smo dosad rekli: Isusove prisposodbe su priče iz svakodnevnog života koje se koriste za usporedbu s Božjom stvarnošću. Likovi i radnja ovih priča više su od samih informacija – oni čitatelja odvedu u svijet priče i stvaraju emocije i osjećaje koji slušatelja pozivaju na odluku i promjenu. Isus je te priče koristio i kako bi poučio svoje učenike a

17 Isusova izjava u Marku 4,11-12 dana je u vezi s prisposodobom o sijaču koja, kao što smo primijetili, ima alegorijske karakteristike.

18 Ovo je moj prijevod. Riječi u kurzivu su navod iz Izaije 6,9-10.

izazvao svoje neprijatelje. Ponekad su to bile zagonetke koje imaju za cilj držati autsajdere u mraku kako bi zaštitile Isusa od napada, ali također imaju za cilj i otvorenog slušatelja uputiti na putove Kraljevstva Božjega. Prispodobе proizlaze iz svakodnevnog životnog iskustva palestinskog života u prvom stoljeću i koriste uobičajene stvari i mjesta za objašnjenje vječne stvarnosti Božjeg Kraljevstva.

Prispodoba nije potrebno ograničiti samo na simile, niti je potrebno evanđeoska tumačenja prispodoba nazivati izumom rane Crkve. Iako su neke prispodobе alegorijske, trebali bismo izbjegavati alegorizaciju iz istih razloga koji su gore navedeni pod tumačenjem alegorija. Alegorizacija nema vanjsku kontrolu i tekstu nameće značenje koje pisac u njega nikada nije namjeravao unijeti. Iako možemo vjerovati okruženju u koje evanđelisti stavljaju prispodobе, iznimno je važno istražiti njihovo palestinsko okruženje i zaleđe kako bismo ispravno protumačili radnje koje se događaju u njihovim pričama.

Pravila za tumačenje prispodoba¹⁹

1. Izbjegavajte alegorizaciju — Alegorizacija je proces redefiniranja svakog pojma i lika unutar prispodoba kodom iz vremenskog razdoblja različitog od piščevog (kao što je Augustin učinio s prispodobom o milosrdnom Samarijancu u kojoj je čovjek koji silazi u Jerihon jednak Adamu, Samarijanac predstavlja Krista, itd.).

2. Prikupite povijesne, kulturološke, gramatičke i leksičke podatke — Naš suvremeni svijet značajno se razlikuje od Isusova svijeta. Međutim, izvrsni arheološki, povijesni i kulturni podaci dostupni u dobrim biblijskim rječnicima i komentarima osvjetljavaju značenje prispodoba. Naprimjer, o prispodobi koja je dobila naziv „Dobri Samarijanac“ važno je napomenuti da bi za Židove Isusova vremena taj naslov bio oksimoron. O Samarijancima se mislilo sve drugo osim da su dobri. Podaci o značenjima riječi i o njihovim međusobnim odnosima još bolje pojašnjavaju značenje prispodoba.

3. Analizirajte priču u prispodobi — Prvo pročitajte priču nekoliko puta. Prispodobе imaju likove, radnje, kontekst, stilska sredstva te vremenske odnose. Imaju pripovjedača i impliciranog čitatelja, određeno gledište i zaplet. Analiza ovih elemenata čitatelju pomaže da u objektivnom obliku vidi način na koji se stvara emocionalni utjecaj priče te pomaže u ocrtavanju tema i naglasaka priče.

4. Primijenite prispodobu na današnje okolnosti — Nakon što se prispodoba pažljivo analizira, moguće je zamisliti moderne prilike o kojima govori. Ova bi primjena trebala proizlaziti iz analize prispodoba, umjesto da joj se nametne.

¹⁹ Vidi Stein, *An Introduction to the Parables of Jesus*, str. 53-71, i Hultgren, Ariana. 2000. *The Parables of Jesus: A Commentary*. Eerdmans. Grand Rapids, MI. Str. 12-19, za više takvih ideja.

5. Primjeri tumačenja

Dolje se nalazi vrlo kratko sažeta primjena ove metode na dvije prispodobe: Izgubljeni sin, te Bogataš i Lazar. Prostor nam ne dopušta potpuno izlaganje niti jedne od ovih prispodoba. Međutim, ova kratka izlaganja ilustrirat će spomenutu metodu.

Prispodoba o izgubljenom sinu — Luka 15,11-32

Povijesni, kulturni, gramatički i leksički podaci. Ova se prispodoba pojavljuje u 15. poglavju Evanđelja po Luki zajedno s još dvjema prispodobama: o izgubljenoj ovci i izgubljenom novčiću. Kontekst upućuje na to da Isus odgovara na optužbe književnika i farizeja protiv Njega, da On „prima grešnike i jede s njima“ (Luka 15,1-2). Carinici su, grupirani uz općenitiji pejorativan izraz *grešnici*, bili omražena skupina u Isusovo vrijeme, budući da su surađivali s Rimljanima i uzimali porez od judejskog stanovništva. Njihov se rad smatrao „prezrenim zanimanjem“ u kojem nijedan Židov koji je slijedio Zakon nije smio sudjelovati. S druge strane, farizeji i književnici su u Isusovo vrijeme pripadali cijenjenim skupinama.

Tri prispodobe iz tog 15. poglavlja imaju nekoliko zajedničkih karakteristika koje kumulativno potiču i naglašavaju Isusovu poantu. U svakoj se priči gubi nešto vrijedno. U svakom se slučaju ili vrši marljiva potraga ili je u vraćanje izgubljenog uključen prilično složen proces. U svakoj se priči spominje pokajanje ili, u slučaju izgubljenog sina, jasno pokazuje pokajanje u povratku mlađeg sina. Svaki put kad se pronađe izgubljeno, slijedi veliko veselje s okupljanjem prijatelja na proslavi. Posljednja priča je najrazvijenija i proširuje se kako bi uključila neskladnu notu nekoga tko ne voli slavlje, starijeg brata. No, otvoreni završetak (ne saznajemo je li se stariji brat pridružio slavlju) predstavlja apel književnicima i farizejima da promijene svoj način ponašanja.

Najvažniji dijelovi analize priče. Priča se sastoji od triju scena, a svaka se usredotočuje na jednog od glavnih likova. U priči se koriste brojna sredstva, uglavnom u svrhu isticanja ranga u društvenom svijetu. Naprimjer, mlađi sin u stranoj zemlji spominje kruh koji sluge jedu, što je pokazatelj da su sluge po statusu iznad njega. Kad se mladić vrati kući, otac ga obasipa svim simbolima obiteljske moći – najboljim ogrtačem, prstenom, sandalama, ugojenim teletom. Nasuprot ovim obilježjima visokog statusa stoje sredstva koja upućuju na nizak status – svinje, mahune, jare (ono što stariji brat kaže da nikada ne dobiva).

U priči su kratko, ali zanimljivo, razvijeni glavni likovi. Mlađi sin je brzoplet i buntovan u svojim postupcima, ali kada dođe do obora za svinje uviđa svoje pogreške. Sebe karakterizira kao grešnika koji više nije vrijedan biti sinom, i nastavlja s molbom da bude sluga (ide korak dalje!). Otac, međutim, odbija tu ulogu i umjesto toga mladića opisuje kao sina. Očeve riječi o tome kako je mladić bio mrtav i sada je živ, da je bio izgubljen i sada je pronađen, sluga prenosi starijem bratu i one se ponavljaju u razgovoru između oca i starijeg sina.

Prispodoba prikazuje starijeg brata kao ljutitog i ljubomornog na mlađeg sina. U njegovim primjedbama ocu osjeća se jaka gorčina – grešnik dobiva sve, dok čestiti ne dobiva ništa. Pritom stariji sin sebe opisuje kao roba, ali otac odbacuje tu karakterizaciju kao što je odbacio

i karakterizaciju mlađeg sina. Za oca su oba mladića njegovi sinovi, a mjesto zajedništva jest unutra, u zajedništvu.

Radnja prvog prizora priče ispričana je brzo kako bi se uputilo na brzi pad mlađeg sina. Tek kada dođe do obora za svinje, radnja se usporava kako bi se usredotočila na promjenu koja se događa. Kad se mladić vraća kući, slijedi dug opis radnji oca koji dočekuje izgubljenog mladića. Nezasluženi oprost koji otac daje poniženom mladiću postaje najdirljiviji aspekt prispodobe, oslikan na nezaboravan način. No, prispodoba tu ne prestaje. Scena oca sa starijim bratom usmjerava pozornost na različita tumačenja značenja povratka mlađeg sina. Starijeg brata nepravda poziva na gorku ljutnju, a oca milost poziva na radost.

Izražavanje vremenskih odnosa u prispodobi teče uglavnom kao tipičan narativ kroz cijelu priču – događaji se opisuju redom kako se zbivaju. No, postoji nekoliko izuzetaka. U ključnoj sceni u oboru za svinje, mladić kaže: „Ustat ću, poći ću ocu svome“. Ovo nagovještava važnu središnju scenu neočekivane iznenadne milosti. No, nekoliko puta se događa da se likovi priče osvrću na prošlost mlađeg sina. Mlađi sin spominje svoju prošlost dvaput (18. i 21. redak), nazivajući je grijehom. Otac je spominje dvaput (24. i 32. redak), nazivajući ga mrtvim i izgubljenim. Stariji brat se na nju osvrće jedanput (30. redak), nazivajući mlađeg sina onim koji je rasipao očevo bogatstvo s prostitutkama. Stariji brat također govori o vlastitoj prošlosti kao o iskustvu neuzvraćenog sužanjstva (29. redak). Zanimljivo je da otac prekida njihovu karakterizaciju samih sebe tako što oba mladića naziva „sinovima“ (s implikacijama koje starijem sinu naglašavaju da je mlađi sin njegov brat).

Primjena priče danas. Prispodoba o izgubljenom sinu odgovara na optužbu protiv Isusa: „Ovaj prima grešnike i jede s njima“ (Luka 15,2). Naš Gospodin pokazuje da je povratak duboko ponižavajući, ali neophodan čin. Ono što je tako zadivljujuće u priči jest upravo Očeva milost. Ona je središnji prikaz ljubavi koji preplavljuje čitatelja – velika milost koja dolazi u doticaj s tako velikim poniženjem. Prispodoba se poziva na to da ako želimo voljeti oca, moramo voljeti i svog brata ili sestru koji su pali i vratili se. Prispodoba ne poučava da ne postoji grijeh, niti uči da je Bogu pravo sve što tko čini. Ako čitatelj propusti poantu o grijehu, poanta o milosti je izgubljena. No, ako se tko usredotoči na svetost, kao što su to činili farizeji, isključujući pritom milost, tada je izgubljeno samo srce zajednice. Ovo postaje pouka koju danas posebno moramo naučiti.

Škrti bogataš i siromašni Lazar — Luka 16,19-31

Povijesni, kulturni, gramatički i leksički podaci. Prispodoba o bogatašu i Lazaru pojavljuje se tek u Lukinom evanđelju. Cijelo 16. poglavlje bavi se gotovo isključivo pitanjem bogatstva i njegovog smisla u životu. Poglavlje počinje zagonetnom prispodobom o oštromnom upravitelju kojeg Isus pohvaljuje za lukavo korištenje gospodarevih sredstava. Kako tko ne bi dobio pogrešnu ideju iz prispodobe i njezina kratkog zaključka u 9. retku, Isus nastavlja dva jasna učenja o vjernosti u malim detaljima u životu te o važnosti služenja Bogu, a ne novcu. Nakon toga slijedi farizejsko ismijavanje Isusa. Gospodin ih strogo kori suprotstavljajući njihovo samo-opravdanje s Božjim istinskim vrednovanjem srca. Zatim slijede dvije krat-

ke izreke u 16., 17. i 18. retku, nakon čega slijedi prisposoba o bogatašu i Lazaru. Kontekst prisposobe pomaže u ograničavanju njezina značenja – očito se radi o učenju o tome kako koristimo svoj novac u ovom životu i o posljedicama za našu budućnost, a njegova središnja točka može biti povezana s kontrastom između samo-opravljanja i Božjeg vrednovanja, kao što se vidi u Luki 16,15.

Među svim Isusovim učenjima u evanđeljima u ovoj se prisposobi nalazi jedinstvena ideja o životu neposredno nakon smrti. Na drugim mjestima u evanđeljima Isus govori o smrti kao o snu iz kojega On budi ljude (vidi Matej 9,24; Matej 27,52; Ivan 11,11-12; usp. Djela 7,60; 1. Korinćanima 15; 1. Solunjanima 4,13-15 i 5,10).²⁰ Nadalje, u Novom zavjetu primjećujemo dosljedan naglasak na uskrsnuću koje je ključno za ispunjenje Božjeg plana otkupljenja (usp. 1. Korinćanima 15; 1. Solunjanima 4,13-17). Ovi koncepti upućuju na to da prisposoba o bogatašu i Lazaru ne objašnjava što se doslovno događa s osobom kad umre.

Ako poanta prisposobe nije život nakon smrti, koji je onda njezin smisao? Ovdje nam može pomoći narativna analiza, a sada slijedi kratak sažetak narativnih podataka priče.

Najvažniji dijelovi analize priče. Ovu prisposobu bolje bi bilo nazvati prisposobom o bogatašu i Abrahamu, jer Lazar u cijeloj prisposobi ne progovara ni riječi, dok Abraham mnogo toga govori izmučenom bogatašu. Priča je prikaz velikih suprotnosti i u ovom i u budućem životu. Bogatašu je dobro na ovom svijetu, s bogatim stolom i lijepom odjećom, dok je Lazar siromašan, gladan i muče ga psi koji mu ližu rane. U budućem svijetu priče dolazi do velikog preokreta: bogataš se muči u plamenu, a Lazar se divno odmara s Abrahamom.

Ni bogataš ni Lazar u priči prije smrti ne govore ni riječi, ali u zagrobnom životu, bogataš zaziva milost od Abrahama. Stav bogataša ostaje isti u smrti. On ignorira Lazara i u sadašnjem i u zagrobnom životu, te se umjesto toga usredotočuje na uzvišenog i autoritativnog Abrahama i moli ga za pomoć. Njihov se razgovor odvija u tri kruga. Bogataš prvo moli za malo vode. Abraham ga odbija iz dvaju razloga – prvo, bogatašu je bilo dobro tijekom života dok je Lazar patio, a sada su stvari s pravom obrnute; i drugo, između raja i pakla čvrsto stoji velik ponor.

Pošto nije uspio dobiti pomoć, bogataš zatim moli Abrahama da Lazara pošalje natrag kako bi upozorio bogataševu petoricu braće. Abraham ga ponovno odbija tvrdeći da je dovoljno svjedočanstvo Mojsija i proroka. Bogataš u trećem krugu govora ponovno prosvjeduje, inzistirajući da se, ako bi tko ustao od mrtvih, svjedočanstvu ne bi moglo odoljeti. Abraham opet odbija, ponavljajući da je svjedočanstvo Svetoga pisma dovoljno. U tom trenutku prisposoba dolazi do pomalo naglog kraja, ostavljajući čitatelju na umu jasno pitanje: što se događa s petoricom braće — slušaju li oni Sveto pismo?

Priča predstavlja jasnu ideologiju. Bogataš je pogriješio što je zanemario siromašnog Lazara. Siromah je, nasuprot tome, predstavljen kao onaj koji zaslužuje sažaljenje i utjehu, izra-

20 Neki smatraju da se ideja o životu na nebu nakon smrti također pojavljuje u Luki 23,43, gdje Isus razbojniku na križu obećava da će biti s Njime u raju. Međutim, važno je primijetiti da se u Lukinom tekstu na drugim mjestima evanđelist poziva na kršćansku nagradu koja je primljena za vrijeme Kristova povratka (Luka 22,16-18; Djela 1,6-8; i 3,19-21). Nadalje, Luka uči da se sud događa prilikom drugog Kristovog dolaska (Luka 11,31-32; 22,28-30).

žavajući uobičajenu biblijsku etiku brige za slabe. Čini se da nema oklijevanja oko pravedne nagrade za obojicu muškaraca. Nadalje, jasno je da prispodoba poučava kako je sadašnji život prilika za promjenu, i da Bog pruža potrebne prilike za pokajanje kroz svjedočenje Svetog pisma.

Primjena prispodobe danas. Ova prispodoba ima tri jasne točke: bogati imaju odgovornost pomoći siromašnima u ovom životu, Sveto pismo je dovoljno svjedočanstvo da nas navede na pokajanje i slijeđenje biblijske etike te da nakon smrti nema mogućnosti za promjenu. Dobivaš nagradu koju zaslužuješ. Prima li se ta nagrada prilikom smrti? Ne. Novi zavjet jasno uči da nagrada dolazi pri Kristovom povratku (vidi Matej 16,29; 25,31-46), a brojni drugi ulomci uče isto. Je li nagrada zlih vječna muka u paklu? Ponovno je odgovor ne, a temelji se na brojnim ulomcima koji govore o božanskoj odmazdi koja završava uništenjem zlih (vidi Mihej 4,1-3; Otkrivenje 20). Ivan 3,16 upućuje na to da tko god vjeruje u Krista neće propasti, nego će imati vječni život. Suprotnost vječnom životu nije pakao što gori vječno, već vječna smrt – vječno uništenje vatrom koja na kraju čisti zemlju. Zaključujemo da se u ovoj prispodobi koristi popularni narodni prikaz zagrobnog života²¹ kako bi se istaknula potreba da se sada živi za Boga, tako što ćemo blagoslivljati i pomagati drugima te slušati pozive i prijekore Svetog pisma.

Zaključak

Tipovi i njihovi antitipovi ukorijenjeni su u povijesti i povijesnom ispunjenju. Tipovi imaju proročku ulogu koja se u višoj i opsežnijoj primjeni ostvaruje u antitipovima. Nasuprot tome, alegorije imaju bezvremensku ulogu odvojenu od povijesti, ali su usredotočene na koncept istine u onome što poučavaju. Prispodobe zauzimaju posrednu ulogu između tipova i alegorija, jer su prispodobe ponekad usporedbe a ponekad imaju alegorijsku narav. Prispodobe koje su usporedbe imaju određenu bezvremensku kvalitetu. Ipak, one su vjerne životu, ali ne toliko odvojene od svakodnevnog života kao što su to obično alegorije.

Kao metode književnog prikaza, tipovi i antitipovi u oba slučaja dolaze u obliku povijesnih narativa. Genijalnost tipa i antitipa način je na koji su dva povijesna događaja spojena kao međusobni komentari. Veze između priča stvaraju tumačenje dvaju događaja koje premašuje bilo koje pojedinačno čitanje i tumačenje. U alegorijama također postoje dvije razine, ali ovdje nisu u pitanju dva povijesna događaja, već priča (obično ne povijesna, već bezvre-

21 Josip Flavije u svojoj „Raspravi s Grcima o Hadu“ govori o podzemlju. „U ovom području postoji određeno odvojeno mjesto, kao jezero neugasive vatre... postoji jedan silazak u ovo područje, na čijim vratima, vjerujemo, stoji arkanđeo s domaćinom; kroz vrata prolaze oni koje vode anđeli zaduženi za duše, oni ne idu istim putem, već su pravedni vođeni na desnu stranu.... Ovo mjesto nazivamo Krilo Abrahamovo. A što se tiče nepravедnih, njih silom na lijevu stranu odvlače anđeli određeni za kažnjavanje... Oni anđeli koji su zaduženi za ove duše, vuku ih u blizinu samog pakla, prolazeći tuda stalno čuju njegovu buku i nisu pošteđeni same vruće pare... oni su pogođeni zastrašujućim očekivanjem budućeg suda i ustvari su time kažnjavani; i ne samo to, već otuda vide mjesto očeva i pravednika, i time su kažnjeni; jer se duboki i veliki ponor nalazi između njih.“ (*The Works of Josephus*, prev. William Whiston. 1987. Hendrickson. Peabody, MA. Str. 813. Usp. Hultgrenov komentar: „Trebalo bi biti očito da se prispodoba oslanja na uobičajene narodne slike stanja nakon smrti, a slike se koriste samo na ovom mjestu u Novom zavjetu. Svrha ove prispodobe nije otkrivanje naravi tih stanja.“ (Hultgren, str. 113).

menska) i njezin interpretativni ključ koji sačinjavaju te dvije razine. Priča sama po sebi ne izražava piščevu poantu. Interpretativni ključ objašnjava značenje priče. Prispodobе, opet, zauzimaju donekle srednju poziciju. Prispodobе koje su usporedbe uzimaju neku stvarnost i uspoređuju je s pričom („Kraljevstvo Božje“ – stvarnost, „je kao...“ – priča). Priča nam govori nešto što prije nismo znali o stvarnosti i pomaže nam da shvatimo istinu o toj stvarnosti. Kao i kod tipova i alegorija, prispodobе imaju dvije razine. Božja stvarnost je jedna razina, i ona se uspoređuje sa stvarima u našem svijetu.

U odnosu na tumačenje, trima književnim sredstvima zajednička je važnost pažljivog analiziranja teksta i njegovog konteksta. U proučavanju bilo kojeg teksta vrlo je važno razlikovati ta različita književna sredstva. Većina Svetog pisma duboko je ukorijenjena u povijesnim stvarnostima, stoga nije iznenađujuće da su alegorije u Bibliji najmanje uobičajeno književno sredstvo koje se proučava u ovom poglavlju. Alegorije su također najmanje povijesna sredstva.

Ova tri književna sredstva također su slična jer svako od njih zahtijeva usporedbu književnog sredstva s nekim drugim tekstom ili stvarnošću kako bi se objasnilo značenje sredstva. Kako bismo ih pravilno razumjeli, tipove moramo usporediti s antitipovima, alegorije se moraju usporediti sa svojim interpretativnim ključem, a prispodobе zahtijevaju usporedbu stvarnosti Božjeg kraljevstva sa svijetom priča koji se nalazi u prispodobi.

Konačno, broj provjera nužnih da bi interpretacija bila točna najveći je za najmanje povijesno sredstvo, alegoriju, a najmanji za tipove koji se najviše temelje na povijesti. Kontrole potrebne za prispodobе nalaze svoje mjesto negdje između tipova i alegorija. I u prispodobama i u alegorijama, alegorizacija predstavlja rizik kojem se treba oduprijeti. U Svetom pismu nam je dano toliko istine da se ne trebamo okretati bespotrebnom maštanju. Božja Riječ, oštija od bilo kojeg dvosjeklog mača, mora se usmjeriti na ljudsko srce kako bi nas njena duboka obnavljajuća snaga mogla ponovno oblikovati prema slici našeg Stvoritelja.

Odabrana bibliografija

- Davidson, Richard. 1981. *Typology in Scripture*.: Andrews University Press. Berrien Springs, MI.
- Fletcher, Angus. 1964. *Allegory: The Theory of a Symbolic Mode*. Cornell University Press. Ithaca, NY.
- Goppelt, Leonard. 1982. *Typos: The Typological Interpretation of the Old Testament in the New*. Eerdmans. Grand Rapids, MI.
- Hultgren, Arland. 2000. *The Parables of Jesus: A Commentary*. Eerdmans. Grand Rapids, MI.
- Jeremias, Joachim. *The Parables of Jesus*, rev. izd. 1962. Charles Scribner's Sons. New York, NY.
- Kissinger, Warren. 1979. *The Parables of Jesus: A History of Interpretation and Bibliography*. ATLA Bibliography Series, br. 4.: The Scarecrow Press, Inc., Metuchen, NJ.

- Lampe, G. W. H. i Woollcombe, K. J. 1957. *Essays on Typology*. Studies in Biblical Theology. Alec R. Allenson, Inc. Naperville, IL.
- Longenecker, N. Richard, ur. 2000. *The Challenge of Jesus' Parables*. Eerdmans, Grand Rapids, MI.
- McArthur, Harvey i Johnston, Robert. 1990. *They Also Taught in Parables*. Zondervan. Grand Rapids, MI.
- Powell, Mark. 1990. *What Is Narrative Criticism!* Fortress Press. Minneapolis, MN.
- Quilligan, Maureen. 1979. *The Language of Allegory: Defining the Genre*. Cornell University Press. Ithaca, NY.
- Stein, Robert. 1981. *An Introduction to the Parables of Jesus*. Westminster Press. Philadelphia, PA.
- Westermann, Claus. 1990. *The Parables of Jesus in the Light of the Old Testament*. Fortress Press, Minneapolis, MN.

SUMMARY

Interpreting of Biblical Types, Allegories, and Parables

In this article we are looking at types, allegories, and parables. It is useful to compare and to contrast each of these literary devices used in Scripture in regard to their relationship to history, to their method of literary presentation, and to their interpretation.

Key words: parable; typology; antitype; allegory; allegorization;

Izvornik: Tom Shepherd. „Interpreting of Biblical Types, Allegories, and Parables“. U *Understanding Scripture: An Adventist Approach*, ur. George W. Reid. 2005. Biblical Research Institute, General Conference of Seventh-day Adventists. Silver Spring, MD 20904, 2005. Str. 223-244.

Prijevod: Kristina Sabo